

ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА ЗДАТНІСТЬ КЕРУВАТИ ВЛАСНИМИ РЕСУРСАМИ В КОНТЕКСТІ УМОВ СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянута проблема особливостей поняття «життєздатність». Проаналізовано сучасні теоретичні підходи до визначення сутності поняття, властивості, критерії та основні складові життєздатності. Розглянуто фактори, що сприяють формуванню життєздатності особистості, а також вплив життєздатності на адаптацію особистості.

Ключові слова: життєздатність, фактори життєздатності, адаптація особистості.

Е.Р. Маннапова

ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЬ КАК ИНДИВИДУАЛЬНАЯ СПОСОБНОСТЬ УПРАВЛЯТЬ СОБСТВЕННЫМИ РЕСУРСАМИ В КОНТЕКСТЕ СРЕДОВЫХ УСЛОВИЙ

В статье рассмотрена проблема особенностей понятия «жизнеспособности». Проанализированы современные теоретические подходы к определению сущности понятия, свойства, критерии и основные составляющие жизнеспособности. Рассмотрены факторы, способствующие на формирование жизнеспособности личности, а также влияние жизнеспособности на адаптацию личности.

Ключевые слова: жизнеспособность, факторы жизнеспособности, адаптация личности.

E.R. Mannapova

VIABILITY AS INDIVIDUAL ABILITIES TO OPERATE OWN RESOURCES IN THE CONTEXT ENVIRONMENTAL CONDITIONS

The problem of features of the concept of "viability" is researched in the article. The modern theoretical approaches to the definition of essence of concepts, properties, criteria and the main components of viability are analysed. The factors promoting on formation of viability of the personality and also influence of viability on adaptation of personality are considered.

Key words: viability, factors of viability, adaptation of a personality.

Постановка проблеми. На рубежі ХХ-ХХІ ст. відбулися глобальні соціальні перетворення в сучасному світі, які породили величезну кількість проблем, що викликають інтелектуальне, духовне, емоційне і фізичне напруження людини. Завдяки потужному впливу засобів масової інформації, розширенню контактів, людина по-новому сприймає світ. Ці різкі зміни у соціальному розвитку і одночасно потужні зміни соціальних цінностей не могли не позначитися як на рівні суспільної свідомості, так і на індивідуальній системі соціальних установок та ціннісних орієнтацій окремої людини - на життєздатності особистості. Особливий вплив на молоде покоління мають зміни, що

відбуваються в соціумі. Виникають якісно нові елементи в процесі життєвого самовизначення молоді, переосмислюється соціальна значимість тих чи інших життєвих цілей і цінностей. Ці процеси, безумовно, посилюють вимоги до особистості, до здібностей, до самостійного морального вибору, відповідальності за свої дії, структурованості всієї системи відносин особистості до себе, інших і світу в цілому.

Досліджуючи механізми модернізації суспільства, соціологи звертають увагу на важливість відповідності домінуючого типу особистості соціальним змінам, які відбуваються. Сучасна особистість повинна орієнтуватися у розширеному соціальному просторі, виявляти внутрішню гнучкість, різноманітність інтересів, прагнути до самовдосконалення, усвідомлювати теперешнє як особливо значимі часовий вимір людського буття [3]. Тому в руслі копінг-досліджень зусилля вчених спрямовані на вивчення специфічної здатності людини, що допомагає успішно адаптуватися у складному швидкоплинному середовищі. На думку психологів, такою здатністю може бути особлива «життєва здатність» або життєздатність. В даний час визначилися три напрями, предметом яких є життєздатність: природничо-наукові області знання, психологічна та педагогічна область [6].

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні особливостей поняття «життєздатності».

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Життєва проблематика психологічних досліджень характеризується неминущим і наростаючим інтересом у науковому світі (К.О. Абульханова, А. Адлер, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, О.Г. Асмолов, Л. Бинсвангер, Б.С. Братусь, М.П. Гур'янова, В.В. Знаков, С. Кобаза, Є.Ю. Коржова, А.І. Лактіонова, С. Мадді, А.В. Махнач, Е.А. Рильська, С.Л. Рубінштейн, В. Франкл, Е. Фромм та ін.) Особлива увага вчених спрямована на вивчення внутрішніх потенціалів людини, які допомагають їй протистояти важким життєвим умовам, зберігаючи свою людську сутність, цілісність та ідентичність. Для позначення цих потенціалів сучасні психологи використовують цілий ряд категорій, таких як життєстійкість, адаптивність, психологічна стійкість,

життєтворчість, особистісний потенціал, життєздатність та ін. [10].

Термін «життєздатність» буквально перекладається як гнучкість, пружність, еластичність, стійкість до зовнішніх впливів. У вітчизняній літературі цей термін вперше був введений Б.Г. Ананьєва, який, розкриваючи зміст структури індивідуального розвитку людини, розглядав життєздатність як фактор його довголіття [1]. У зарубіжній науці вперше цю інтегративну якість було розглянуто Є. Вернером і його співробітниками в ході сорокарічного лонгітюдного дослідження, в якому взяли участь 697 жителів Гавайських островів. Життєздатність була визначена як баланс між факторами ризику (бідність, перинатальний стрес, дисгармонія батьківського виховання) та захисними факторами. Більшість учасників з групи низького ризику ставали впевненими в собі, компетентними, турботливими дорослими. В групі високого ризику приблизно дві третини юнаків та дівчат до 18 років не були адаптованими до життя, мали судимість, подружні психічні проблеми [8].

У психології існує кілька підходів до дослідження життєздатності. З позиції одного з них вона розглядається як енергетичний потенціал людини (Б.Г. Ананьєв, Д.О. Леонт'єв, С. Мадді). Згідно з Б.Г. Ананьєву, життєздатність – це вихідний компонент загальної працездатності, що впливає на її конкретні прояви, активність інтелекту, стійкість установки на реалізацію поставленої у часі цілі; це потенційна характеристика, яка не розглядається в особистісному аспекті. Між тим, Д.О. Леонт'єв вводить поняття "особистісний потенціал" як психологічний аналог життєвого стрижня людини, який відображає міру подолання їм заданих обставин, самого себе, а також міру прикладених зусиль по роботі над собою і над обставинами свого життя.

Другий підхід орієнтує на вивчення життєздатності як особливої модальності свідомості (С.Л. Рубінштейн, К.О. Абульханова), яка зв'язується з його функціональною роллю у людському житті і характеризує його як життєву здатність (в широкому сенсі слова) особистості. У нестабільному, дисгармонійному суспільстві тільки людина і його життя зберігають свою неминущу цінність. У зв'язку з цим особливого значення набуває свідомість, яка, залишаючись стійкою, не просто відображає соціальну дійсність і адаптує до неї

особистість, а максимально зміцнює її позицію, сприяє її самовираженню та самореалізації. Вона забезпечує стабільність суб'єкта протягом життєвого шляху. Завдяки статичності свідомості виконується функція захисту особистості, зберігається її внутрішню рівновагу при життєвих потрясіннях, невдачах, розчарування.

Відповідно до третього підходу життєздатність є об'єктом кроскультурного дослідження. Це стало можливим завдяки діяльності вчених різних країн, які протягом двох останніх десятиліть вивчали жертв насильства, терористичних актів, екологічних катастроф; підлітків, схильних до вживання психоактивних речовин тощо. Великий інтерес викликали експерименти, які показали, що життєздатність і способи реагування у ситуації ризику залежать від расової приналежності, статі, віку, сексуальної орієнтації, місця проживання, матеріального рівня і стану здоров'я. Разом з тим представники цього підходу зіткнулися з рядом труднощів. Наявні емпіричні розробки не змогли переконливо пояснити, чому одна дитина з групи ризику виживає і успішно розвивається у подальшому, а інший характеризується численними проблемами в поведінці та особистісному розвитку. Вказувалося на слабку теоретичну опрацьованість поняття "життєздатність".

Четвертий підхід передбачає погляд на життєздатність як на специфічну здатність. В.Д. Шадріков розглядає здібності як властивості функціональних систем, що реалізують окремі психічні функції, які мають індивідуальну міру виразності, що проявляється в успішності і якісній своєрідності освоєння і реалізації діяльності. У даному визначенні представлені такі основні ознаки, які характеризують і життєздатність: функціональність (забезпечує функцію збереження і підтримки життя); індивідуальна міра вираженості (є індивідуальною особливістю, яка може бути виміряна); зв'язок з ефективністю діяльності (залежність задоволення життєво важливих потреб від результатів діяльності). Вона складається з послідовності різноманітних подій, кожна з яких по-різному позначається на людському існуванні [9].

М.П. Гур'янова вважає, що життєздатність особистості є здатність людини до самовизначення, самостійного вибору свого життєвого шляху, життєтворчості,

організації власної життєдіяльності. Такий підхід вимагає від людини оптимізму, готовності сприймати реальність і діяти в ній цілком певним чином, особистісних якостей, знань, умінь, навичок, здібностей. Це, перш за все властивість особистості, орієнтує на діяльне ставлення людини до власного існування, коли він виступає як суб'єкт діяльності, самовизначення і саморозвитку, ініціативний носій і провідник духовно-моральних цінностей. Дана властивість особистості виявляється в творчій, здоров'язберігаючій діяльності, активній роботі з перетворення самого себе і навколишнього середовища. Воно передбачає поведінку, що орієнтована на здоровий спосіб життя, на набуття духовно-моральних цінностей, як в умовах повсякденної реальності, так і у важких життєвих ситуаціях.

Життєздатність – це особиста якість індивіда, що характеризує його прагнення гідно себе проявити у різних соціально-економічних ситуаціях, в тому числі і в умовах дисгармонійного соціуму.

Сукупність властивостей, характерних для життєздатності, М.П.Гур'янова умовно об'єднує в кілька груп:

- морально-вольові - любов, совісність, співчуття, обов'язковість, справедливість, чесність, воля, витримка, мужність, терпіння, енергійність, наполегливість, саморегуляція;
- ідейно-суспільні - прихильність до певних ідеалів, соціальна активність, активна життєва позиція, принциповість, свідомість, духовність, ініціативність, громадянська позиція, відповідальність;
- ставлення до себе і інших людей - вимогливість, повага, любов, людяність, чуйність, великодушність, вірність слову, товариськість, толерантність, довіра;
- позитивне ставлення до праці і до власності - працьовитість, ощадливість, ініціатива, підприємливість.

Уточнюючи зміст цього феномену, визначає життєздатність як інтегровану якість особистості, що володіє сукупністю ціннісних орієнтації, особистісних якостей, різнобічних здібностей, умінь, базових знань про закони буття, що

дозволяють їй успішно функціонувати і гармонійно розвиватися в динамічно змінному соціумі.

З точки зору М.П. Гур'янової, в якості головних критеріїв життєздатності людини, виділяють наступні:

1. Позитивне світосприйняття – життєрадісне відчуття, оптимістичне ставлення до дійсності, практичність, діловитість, реальний погляд на речі, події, явища, гнучке мислення.

2. Наявність особистісних якостей, умінь і здібностей, що допомагають продуктивної творчої самореалізації людини, – соціально-трудова, морально-вольова, ділова, комунікативна, організаторська якості.

3. Високий ступінь психологічної стійкості особистості – послідовний характер поведінки в постійно мінливих ситуаціях; цілеспрямованість дій і вчинків в умовах нестабільності громадських структур; адекватний спосіб вирішення проблемних ситуацій, гнучкість і пластичність в характері поведінки людини; усвідомлений вибір оптимальних варіантів поведінки в ситуації кризи, психологічного бар'єру, конфлікту та невизначеності.

4. Вибір здоров'я зберігаючою моделі поведінки – позитивна мотиваційна готовність до продуктивно-творчої самореалізації свого "Я" в культурному потенціалі соціуму; здоровий спосіб життя, позитивне мислення, активна самореалізація в особистому, суспільному житті, професійній діяльності, здатність до збереження здоров'я; розумний баланс праці та відпочинку.

5. Високий рівень розвитку морально-вольової сфери особистості – здатність до морального самовизначення; самодисципліна поведінки; мотивація до самодисципліни, розвиненість вольових якостей (цілеспрямованість, сміливість, мужність), мотиваційна готовність до подолання труднощів; самоактуалізація в екстремальних ситуаціях.

6. Високий рівень працездатності – наявність потреби і здібностей до систематичної праці, до організації трудової діяльності, постійне підвищення своєї кваліфікації, висока працездатність.

А до числа факторів, що сприяють формуванню життєздатності особистості, відносяться наступні:

- соціальна активність – прагнення реалізувати свій особистісний потенціал; включення індивіда в соціальні зв'язки; активна самореалізація в тій чи іншій сфері людського життя; участь у різноманітній діяльності за інтересами, небайдуже ставлення до суспільних проблем та участь у їх вирішенні; прояв ініціативи в тій чи іншій сфері діяльності; реалізація високого рівня досягнень;

- ціннісні орієнтації, що сприяють формуванню творчої моделі поведінки, – наявність у індивіда загальнолюдських цінностей, сукупності традиційних цінностей (цінності самого життя людини, праці, здоров'я, дружби, взаєморозуміння, любові, свободи, сім'ї, традицій свого народу); позитивне ставлення до духовно-моральних цінностей;

- володіння ключовими компетентностями в різних сферах діяльності;

- особистісна зрілість – готовність взяти відповідальність за свої вчинки; самодостатність; емоційна стійкість; постійне прагнення до самовдосконалення, толерантність, здатність бачити цілісність буття, здатність створити навколо себе мир і спокій, гармонійне світосприйняття, вірність собі і своїй меті у житті, свідомий вибір тієї чи іншої життєвої позиції;

- соціальна зрілість – відповідальність за сім'ю, дітей, батьків, усвідомлення своєї професійної діяльності як служіння країні, усвідомлення відповідальності за долю країни, інтерес до суспільних проблем; соціальна відповідальність; соціальна участь у житті країни [4].

В особистісному контексті життєздатність проявляється у високому рівні соціальної активності, спрямованої, передусім на формування самого себе у відповідності з заданими цілями і на перетворення зовнішнього середовища. Така особистість має певні соціокультурні характеристики, які створюють реальні передумови для успішного вирішення життєвих проблем, соціального і професійного самовизначення, досягнення позитивних результатів у різних сферах життя [3].

З точки зору А.І. Лактіонової і А.В. Махнач поняття життєздатність включає в себе два поняття: здатність чинити опір руйнуванню (впоратися з важкими життєвими ситуаціями, захищати свою цілісність) і здатність будувати повноцінне життя у важких умовах (планувати своє життя, рухатися в певному

напрямку протягом якогось часу). Таким чином, життєздатність - індивідуальна здатність людини керувати власними ресурсами в контексті соціальних норм і умов середовища. Вона не є невід'ємною і стабільною якістю: вона змінюється в залежності від виду стресу, його контексту та інших чинників, які можна визначити як фактори ризику і захисні фактори [8]. Так, Вінштендаль вважає, що життєздатність може знаходитися в латентному стані, але в силу різних подій, що відбуваються в житті індивіда, його здатність чинити опір руйнуванню і будувати своє життя всупереч труднощам може «перейти в активну фазу» і навіть посилитися. Іншими словами сам процес переходу з пасивного стану в активний може підвищувати життєздатність і в результаті призводити до позитивного розвитку у важкій життєвій ситуації [2]. Дослідження, проведені А.І. Лактіоною та А.В. Махнач на підліткової вибірці, показують, що життєздатні підлітки адаптуються до несприятливого середовища завдяки твердій впевненості у своїх силах, навичкам подолання труднощів і вмінню уникати небезпечних ситуацій. Якщо підліток нормально взаємодіє зі своїм оточенням, здатність до повноцінного існування та опір труднощам посилюються, але якщо ця взаємодія порушується, життєздатність поступово втрачається, і в процесі адаптації відбувається збій. Збій у процесі адаптації, тобто нездатність до вироблення чи в оволодіння навичками, що знаменують початок нової стадії розвитку, є наслідком складної і тривалої взаємодії зовнішніх умов і внутрішніх процесів індивідуального розвитку.

Життєздатність підлітків тісно пов'язана із захисною тріадою:

1. Індивідуальні можливості,
2. Тісні родинні зв'язки і відносини з однолітками,
3. Можливість отримання підтримки суспільства.

Ці особистісні і ситуативні змінні, що зменшують ймовірність порушення адаптації в індивіда, можна віднести до захисних факторів, або факторів життєздатності. Якість «життєздатність» пов'язане безперервними інтеграціями між захисними факторами і факторами ризику, що виникають між індивідом і його оточенням. Захисні чинники і фактори ризику мають відносний характер,

оскільки одна й та сама подія або умова може виступати в якості як захисного, так і ризикового, в залежності від загального контексту, в якому воно виникає [8].

А.І. Лактіонова і А.В. Махнач до особистісних та поведінкових характеристик життєздатності відносять: емоційну регуляцію (рівень емоційного комфорту) і мотивацію (мотивація досягнення), рівень суб'єктивного контролю (внутрішній локус контролю), особливості самооцінки (прийняття себе), механізми опанування (розв'язання проблем), комунікативні особливості (домінування в відносинах, прийняття інших). До особистісним і поведінковим характеристикам, що знижує рівень життєздатності та соціальної адаптації, відносять: низьку самооцінку (неприйняття себе); комунікативні особливості (залежність у відносинах, неприйняття інших), зовнішній локус контролю; недостатній рівень емоційної регуляції (емоційний дискомфорт); механізми опанування (унікнення). Життєздатність визначається не тільки абсолютними значеннями (вираженістю) оцінюваних властивостей особистості, а зміною структури взаємозв'язків між цими характеристиками [7].

Є.А. Рильська представляє психологічну структуру життєздатності людини як складної системи, що представлена трьома рівнями: функціонально-індивідуальним, мотиваційно-особистісним і суб'єктно-операційним. Емоційна нестійкість, схильність до швидкої зміни настрою, почуття вини і занепокоєння, заклопотаності, депресивні реакції, нестійкість в стресових ситуаціях, неадекватно сильні реакції на різні інформаційні стимули зовнішнього середовища, що характеризують невротиків, створюють несприятливі передумови для вирішення життєвих завдань різного рівня. Негативним фоном для життєздатності служать і хвороблива чутливість до зовнішніх впливів, нетерпимість до негативних оцінок на свою адресу, песимістичні погляди на життя, постійний пошук «ворогів», що відрізняють високо тривожних людей. Мотиваційно-особистісний рівень структури життєздатності представлений, перш за все, зв'язком з суб'єктивним відчуттям самотності. Це свідчить про значущість для людини соціальних контактів як факторів, які сприяють вирішенню життєвих проблем у різних сферах буття. Дані відповідають висновкам про позитивну роль соціальної підтримки в ситуаціях подолання життєвих труднощів. В емпіричних

розробках зарубіжних авторів відзначається, що соціальна підтримка з боку друзів і товаришів по службі може сприяти успішному подоланню труднощів і стресів, сімейна підтримка сприяє підвищенню значимості конструктивних стратегій вирішення складної ситуації. Загальна життєздатність пов'язана і з рівнем соціальної фрустрованості, тобто зі ступенем незадоволеності соціальними досягненнями в основних аспектах життєдіяльності. Структура операційно-суб'єктного рівня життєздатності утворена комплексом значущих зв'язків життєздатності та комунікативних установок: установки відкритої жорстокості у спілкуванні обґрунтованого негативізму і негативного комунікативного досвіду [11].

Дослідження Є.А. Рильської показали, що в образі світу людей з високими показниками життєздатності переважають ціннісно-сміслові категорії, що відображають зміст основних життєвих завдань періоду зрілості, умовно реалізованих у рольових формах: громадянин, сім'янин, працівник. Вони чітко визначені, високо значимі і гармонійно поєднуються. Життєздатність людини характеризує потенціал цілісного буття особистості, становлення якого здійснюється поступово, крок за кроком, і досягається на певному рівні зрілості людини за допомогою існування способу вибору, максимально відповідає його сутності. Важливими компонентами життєздатності людини як об'єкта онтологічного, «існуючого» є його сутнісні властивості: здатність любити, бути коханим, творча автобіографічна пам'ять – «пам'ять життя», конструктивне, цілісне, «холістичне» мислення. Комплекс цих властивостей виступає як потенціал автентичного, справжнього, гармонійного буття. Гармонія як пропорційне розгортання унікальності людини у життєвому просторі може виявлятися у різних формах: у формі гармонії особистості і її справи, у формі індивідуального здійснення екзистенціальних підстав життя (любов, пізнання), нарешті як відповідність соціально-рольової і інтимно-особистісної взаємодії з людьми [10].

О.А. Кондратенко визначає життєздатність як здатність людини до життєтворчості в процесі сенсожиттєвого екзистенціального пошуку, до усвідомлення, прийняття та активної реалізації своєї сутнісної життєвої функції,

шляхом використання можливостей адаптації, саморегуляції, саморозвитку, осмислення життя. Головною ознакою життєздатності тут є збереження особистістю особистісного початку в умовах рутинних, несприятливих або зовсім несумісних з життям [5].

Формулюючи актуальне питання – чи може людина конструктивно реагувати на ускладнення ситуації протягом всього життя, психологи проаналізували ті можливості людини, які б сприяли совладанню з постійно виникаючими проблемами в швидкоплинних умовах життя. Проведені дослідження виявили роль такої позитивної особистісної якості як оптимізм (К.О. Абульханова, М.І. Воловікова, Л.І. Анциферова, І.А. Джідар'ян, Н.Є. Харламенкова). Вчені виділили основні функції оптимізму: життєствердна, мобілізуюча, стресостійка. Показано, що оптимізм сприяє підвищенню впевненості, зміцненню волі, стійкості, рішучості, терпінню поневірянь і злигоднів. Оптимістичний погляд на світ як віра в сприятливе вирішення важкої ситуації зміцнює стійкість до впливу стресорів, підвищує психологічні та фізичні ресурси людини, мобілізує резерви «поверхневої енергії», дозволяє дотримуватися конструктивної активності у вирішенні різного роду криз (В.А. Бодров, Н.Е. Водоп'янова, Є.А. Рильська). За ступенем впливу, який здатна надати людина на хід подій, виділяють оптимістичний і песимістичний атрибутивний стилі. Песимісти, заперечуючи свій вплив на можливий результат подій, стверджують, що «все погане носить універсальний і постійний характер і від них не залежить». Оптимісти ж вірять, що здатні на них вплинути (Б. Вайнер, М. Селигман) [6].

У педагогічних дослідженнях життєздатність особистості співвідносять з соціальною адаптацією, яка передбачає як процес, так і результат пристосування, "вростання в соціум". Так, І.М. Ільїнський розуміє її як прагнення вижити, не деградувати у негативних умовах, і повноцінно розвиватися, тобто стати індивідуальністю, сформувані смисложиттєві установки, реалізувати свої задатки та творчі можливості. Таким чином, виховання життєздатності пов'язано з розвитком таких сфер: духовної (смисложиттєві установки), емоційно-вольової

(стресостійкість в екстремальних ситуаціях і готовність до їх подолання) та мотиваційної (орієнтація на успіх) [9].

З позицій підходу соціалізації розроблена «Концепція виховання життєздатних поколінь». Її автори І.М. Ільїнський та П.І. Бабочкін запропонували прогностичну модель життєздатної особистості, громадянські та особисті якості якої забезпечують швидке пристосування до мінливих умов життя, орієнтацію в економічній, соціально-політичній обстановці, цілеспрямованість і підприємливість, прагнення до пошуку нового і здатність знаходити оптимальні рішення життєвих проблем у нестандартних ситуаціях. Ряд дослідників вважає, що необхідною умовою формування життєздатної особистості є ствердження принципу психологічної безпеки в освітньо-виховному просторі [6].

Висновки. Мета нашого дослідження, що полягала у теоретичному дослідженні особливостей поняття «життєздатність», була досягнута. Було проаналізовано сучасні теоретичні підходи до визначення сутності поняття. У психології існує кілька підходів до дослідження життєздатності. З позиції одного з них вона розглядається як енергетичний потенціал людини. Другий підхід орієнтує на вивчення життєздатності як особливої модальності свідомості, яка зв'язується з його функціональною роллю у людському житті і характеризує його як життєву здатність (в широкому сенсі слова) особистості. Відповідно до третього підходу життєздатність є об'єктом кроскультурного дослідження. Четвертий підхід передбачає погляд на життєздатність як на специфічну здатність.

Також було розглянуто властивості, критерії та основні складові життєздатності, де до особистісних та поведінкових характеристик життєздатності відносяться: емоційна регуляція (рівень емоційного комфорту) і мотивація (мотивація досягнення), рівень суб'єктивного контролю (внутрішній локус контролю), особливості самооцінки (прийняття себе), механізми опанування (рішення проблем), комунікативні особливості (домінування в відносинах, прийняття інших). Розглянуто фактори, що сприяють формуванню життєздатності особистості, а також вплив життєздатності на адаптацію особистості.

Таким чином, життєздатність – індивідуальна здатність людини керувати власними ресурсами в контексті соціальних норм і умов середовища, яка не є невід'ємною і стабільною якістю. У мети виховання різнобічно розвиненої, соціально адаптованої особистості смисловим ядром слід вважати саме життєздатність як інтегральну особистісну властивість, що визначає повноцінність життєдіяльності, здатність до самоактуалізації та розвитку.

Список літератури

1. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания. – М.: Институт практической психологии, Воронеж: МОДЭК, 1996. – 224 с.
2. Ваништендаль С. «Резильентность», или оправданные надежны. Раненный, но не побежденный. – Женева: Vice, 1998.
3. Гурьянова М.П. Воспитание жизнеспособности в условиях дисгармоничного социума// Педагогика. – 2004. – №1. – С. 12-18.
4. Гурьянова, М.П. Жизнеспособность личности как педагогический феномен // Педагогика. – 2006. – №10. – С. 43-50.
5. Кондратенко О.А. Методологические проблемы в исследованиях воспитания жизнеспособности //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2010. – Том 1. – №8. – С. 330-335.
6. Кондратенко О.А. Воспитание жизнеспособности: психологический аспект// Материалы II международной конференции «Современные проблемы психологии развития и образования человека». Том 1. – СПб., 2010. – С. 262-266.
7. Лактионова А.И., Махнач А.В. Влияние личностных и средовых характеристик на жизнеспособность и социальную адаптацию старшеклассников // Вторая Всероссийская науч.-практ. конф. по психологии развития «Другое детство». 25-27 ноября 2009. Тезисы. – М., 2009. – С. 216-218.
8. Лактионова А.И., Махнач А.В. Факторы жизнеспособности девиантных подростков // Психологический журнал. – 2008. – Т. 29. – № 6. – С. 39-47.
9. Рыльская Е.А. Воспитание жизнеспособности школьников // Педагогика. – 2008. – №3. – С. 22-28.
10. Рыльская Е.А. Сущностные свойства человека и его становление в жизненном мире// Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С.Л. Рубинштейна «Психология человека в современном мире». Том 1. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – С. 292-298.
11. Рыльская Е.А. Психологическая структура жизнеспособности человека: коммуникативный аспект // Вестник Московского государственного областного университета. – 2009. – №4. – С.31-35.